

- RAMET, Sabrina – VALENTA, Marko (2012): *Bosnian Diaspora: Studies on Bosnian immigrants and transnational communities*. Ashgate, Farnham.
- SAFRAN, William (1991): Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1, (1): 83–99.
- SITO-SUCIC, Daria (2009): Balkan loan guarantors struggle to pay others' debts. *Reuters*. [Online.] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-friction-bosnia-guarantors/balkan-loan-guarantors-struggle-to-pay-others-debts-idUSTRE57G0H720090817> [cit. 24. 12. 2017].
- STEINER, Viktor – VELLING, Johannes (1994): Re-migration behavior and expected duration of stay of guest workers in German. In: STEINMANN, Gunter – ULRICH, Ralf (eds): *The Economic Consequences of Immigration to Germany: Studies in Contemporary Economics*. Heidelberg, Physica, pp. 104–118.
- SUSNICA, Srđjan (2015): Banja Luka: The city of oblivion and disdain. *Balkanist*. [Online.] Available from: <http://balkanist.net/banja-luka-amnesia/> [cit. 25. 12. 2017].
- Taxibil i Östergötland (2017): Taxibil i Östergötland. [Online.] Available from: <http://www.taxibil.se/> [cit. 15. 11. 2017].
- TRETTNER, Hannes – MÜLLER, Stephan – SCHWANKE, Roswitha – ANGELI, Paul – RICHTER, Andreas (1998): *Ethnic Cleansing Operation in the Northeast-Bosnian City of Zvornik from April through June 1992*. Vienna, Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights.
- VALENTA, Marko – BUNAR, Nihad (2010): State assisted integration: refugee integration policies in Scandinavian welfare states. *Journal of Refugee Studies*, 23, (4): 463–483.
- VALENTA, Marko – STRABAC, Zan (2013): The dynamics of Bosnian refugee migrations in the 1990s. *Refugee Survey Quarterly*, 32, (3): 1–22.
- WAI, Hsien C. – KARAMEHIC-MURATOVIC, Ajlina – HISAKO, Matsio – POLJAREVIC, Alma (2010): The Influence of Personal Predispositions on Bosnian Refugees' Resettlement Process. *International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 5: 37–48.
- ZBINDEK, Mirjam – DAHINDEN, Janine – EFENDIC, Adnan (eds.) (2016): *Diversity of Migration in South-East Europe*. Bern, Peter Lang AG.

NEVIDITELNÍ A ZVIDITELŇOVÁNÍ ČEŠI: MANIPULACE S PŘÍTOMNOSTÍ „DRUHÝCH“ NA MANIFESTNÍCH SRAZECH BULHARŮ

Mirjam Moravcová

Koncept „vynalezené tradice“ Erica Hobsbawma (2013 [1983]: 1–14)¹ dává řadu možností nahlížet a interpretovat festivity, které si migranti v přijímací zemi vytvářejí a z nichž činí nástroj své společenské a politické mobilizace. V České republice vznik takovéto slavnosti iniciovali Bulhaři, aby z ní učinili jednu z nejvýznamnějších každoročních festiválních akcí své diaspory. Svě „srazy“; zaštitěné myšlenkou oslavy kulturní stopy zanechané sv. Cyrilem a Metodějem v českých zemích, situují do areálu staroslovanského hradště v Mikulčicích (okr. Hodonín), významného centra cyrilometodějské misie, která na Velkou Moravu přišla v roce 863. Tradičně své srazy konají v květnu, v měsíci bulharského státního svátku *Dne bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví* (24. 5.) a pravoslavného svátku sv. Cyrila a Metoděje (11. 5.).

V několika studijních jsme sledovali otázky, jak se v České republice na konstruování této „vynalezené“ festivity podíleli aktéři z řad vedení bulharských krajanských spolků, jak její vznik ovlivnily podněty ze země původu (Moravcová 2015, 2018, Moravcová – Marholeva 2018). Kladli jsme si také otázky, jaké so-

¹ Hobsbawm (2013: 10) pojem „vynalezená tradice“ užívá ve významu aktivit a akcí směřujících k prosazení nového společenského uspořádání. „Vynalezené tradice“ dělí do tří skupin na ty, které „a) ustanovují či symbolizují sociální soudržnost či příslušnost lidí k určitým skupinám či přirozeným nebo umělé vyvořeným společstvím, 2) ustanovují či legitimizují instituce, statuty či vztahy autorit ve společnosti a 3) zajišťují zejména socializaci, důvěryhodnost, hodnotové systémy a zvyklosti v chování.“

Obr. 1: Pamětní deska sv. Cyrila a Metoděje odhalená v roce 1936 na Velehradě z podnětu Bulharského akademického spolku v Brně. Dar bulharského státu Československu. Současný stav (2018). Foto: Velvyslanectví Bulharské republiky.

ciální okruhy příslušníků bulharské diaspory v ČR mikulčické strazy oslovují, jaké kulturní a společenské hodnoty upevňují. Pozornost jsme obrátili i na průběh procesu scénického vytváření této nově konstruované, z pozice příslušníků bulharské diaspory v ČR „vynalezené“ festivity.

V této stati svou pozornost zaměřujeme jiným směrem. Prioritní se pro nás stala otázka manipulace s přítomností ne-Bulharů na těchto každoročních srazech Bulharů: především Čechů, ale také migrantů, příslušníků různých národních pravoslavných církví, kteří žijí v České republice – jmenovitě Ukrajinců, Rusů, ale i dalších.

Vznik tradice setkávání Bulharů na staroslovanském hradišti v Mikulčicích

Historická situace

Do příprav rozsáhlých oslav výročí 1 300 let od založení prvního bulharského státu (681–1981), organizovaných Bulharskou republikou, byly zahrnuty i oslavy v bulharských diasporách v zahraničí. Konaly se pod režii *Slovanského komitétu v Sofii*, tehdejšího státního úřadu pro Bulhary v zahraničí, za aktivní účasti krajan-ských organizací ve státech, kde se tyto diaspory konstituovaly (Moravcová – Marholeva 2018). Výzvu přijaly i krajan-ské organizace Bulharů v Československu.

Obr. 2: Pamětní deska zvýznamňující odkaz sv. Metoděje odhalená v Mikulčicích v roce 1981. Stav z roku 2017. Foto: Krasimira Marholeva.

V souvislosti s přípravou oslav v Československu se zrodil zá-
měr povýšit mikulčické hradiště na symbolické místo historické
bulharské stopy ve střední Evropě. U vzniku této myšlenky stá-
ly tři koncepty: a) snaha Slovanského komitétu v Sofii nalézt ve

Obr. 3: Socha sv. Cyrila a Metoděje odhalená v roce 2009. Dílo Emila Venkova. Dar Bulharů České republiky. Mikulčice 2017. Foto: Silvia Krsteva.

ETNICKÉ KOMUNITY - NEVIDITELNÍ PŘEHÍŽENÍ ZAPOMENUTÝ
NEVIDITELNÍ A ZVIDITELNOVANÍ ČEŠI: MANIPULACE S PŘÍTOMNOSTÍ „DRUHÝCH“ NA MANIFESTNÍCH SRAZECH BULHARŮ

Obr. 4: Mudr. Ivan Belkov při zahájení srazu Bulharů. Mikulčice 2017. Foto: Krasimira Marholeva.

střední Evropě místo, které by se stalo symbolickým místem historického vstupu „*představitelů Bulharska*“² do tohoto prostoru, b) projekce akademika Josefa Poulika, vedoucího archeologického výzkumu v Mikulčicích, spojit mikulčické hradiště s centrem působení cyrilometodějské misie na Velké Moravě a s předpokládaným místem prvního hrobu sv. Metoděje³ a c) iniciativa Christa Kovačeva, předsedy Bulharského kulturního klubu v Brně, kterou reagoval na spontánní zařazení Mikulčic do míst vzpomínkového turismu členů bulharských klubů na Moravě (první kolektivní návštěva v roce 1963⁴, opakované návštěvy v 70. letech⁵).

- 2 CDA v Sofii, fond 141 – Slavjanský komitét, spis 11, a. j. 339, l. 8–10 (Dopis konzulárního oddělení Ministerstva zahraničí velvyslanci v Praze Živko Popovovi z 6. 2. 1981).
- 3 V roce 1957 byl v oltářní části trojlodní baziliky („kostela č. 3“) na mikulčickém hradišti odkryt hrob bez kosterních pozůstatků. Vzhledem k nálezu zakončení biskupské berle byzantského typu byl hypoteticky označen za původní hrob, kam byly po smrti sv. Metoděje uloženy jeho ostatky. Čeští archeologové však uvažují o dvou možných místech prvního hrobu sv. Metoděje. Situují ho nejen do baziliky v Mikulčicích, ale i do baziliky v Sadech ve Starém Městě u Uherského Hradiště. (Srov. Klanica 2013; Aleš 1995: 105–110.)
- 4 Na tuto návštěvu vzpomínala Emilie Hrušková, zástupkyně ředitele Bulharského kulturního institutu v Bratislavě v roce 2009 v rozhovoru s Ilijou Pechlivanovem. (Srov. Pechlivanov 2009: 18–19.)
- 5 CDA v Sofii, fond 141 – Slavjanský komitét, sp. 9, a. j. 51, l. 40 (Protokol výroční schůze Bulharského kulturního klubu „G. Dimitrov“ – Brno z 10. 2. 1974); tamtéž, a. j. 51, l. 42, 45 (Zpráva o činnosti BKK „G. Dimitrov“ v Brně za rok 1974 z 25. 1. 1975).

Obr. 5: Velvyslanec Bulharské republiky a vicepresidentka Iliana Jotova v průvodu k sousoší sv. Cyrila a Metoděje při cyrilometodějské slavnosti. Mikulčice 19. května 2018. Foto: Krasimira Marholeva.

Zakladatelské akty

Založení tradice každoročních bulharských květinových setkávání je spojována se dvěma roky: rokem 1981 a 1982. Tato odchylka je dána perspektivou pohledu aktérů, kteří stáli u jejího zrodu.

V roce 1981 byl při příležitosti oslav založení prvního bulharského státu, připravovaných bulharským velvyslanectvím v Československu, odhalen v areálu mikulčického hradiště památník cyrilometodějské misie. Stalo se tak 23. května ve vazbě na bulharský státní svátek „*Den bulharské osvěty, kultury a slovanského písennictví*“ (24. 5.). Těto manifestní akce se účastnili nejen zástupce bulharské vlády, Slovanského komitétu v Sofii, pracovníci Velvyslanectví Bulharské republiky v Praze a konzulárního oddělení v Bratislavě, ale také představitelé bulharských krajan-ských organizací ze zemí střední Evropy. Slavnosti, která měla promlouvat především ke středoevropským Bulharům, přihlíželi i reprezentanti české regionální politické a vědecké scény: ve-

Obr. 6: Kladení věnců k sousoší sv. Cyrila a Metoděje. Mikulčice 2018. Foto: Krasimira Marholeva.

řejní činitelé z Brna a jihomoravského kraje, zástupci české vědecké obce.

Bulhaři, které jsme v letech 2014–2016 oslovili, si neuchovali paměť na tento manifestní, účastnický mezinárodně zaštitěný, ale současně exkluzivitou přítomných aktérů ohraničený akt. Neregistrovali ani, že památník, k němuž dodnes kladou věnce a považují za svůj, byl odhalen v tomto roce. Pomýjeli, že zhotovení památníku financoval Jihomoravský kraj, že památník je ve výběru textu vzpomínkového sdělení, výtvarném řešení i realizaci také dílem moravských vědců, sochařů a dělníků-slévačů⁶.

Naproti tomu vzpomínka na rok 1982 jako rok zakladatelský zůstala živá a u přímých účastníků velice plastická. V tomto roce slavnost u památníku cyrilometodějské misie v Mikulčicích, konaná opět při příležitosti svátku *Dne bulharské osvěty, kultury a slovanského písennictví*, zorganizoval Christo Kovačev. Učinil

6 Na bronzové desce jsou umístěny tři texty: bulharský a český text o významu cyrilometodějské misie a cyrilici psaný citát mnicha „Cernorizce“ Chrabára ze spisu *O významu písma*, jehož původ lingvisté kladou do 10. století (Moravcová – Marholeva 2018).

Z ní aktérskou záležitostí především řadových členů bulharských klubů na Moravě, na Slovensku a v Čechách (Moravcová – Marholeva 2018). Paměť dnešních českých Bulharů právě tuto slavnost označuje za počátek bulharských květinových srazů. Uchovává vzpomínku na vlastní podíl na organizaci, na osobní účast, na Bulhary, kteří byli přítomni. Češi v těchto vzpomínkách nejsou zmiňováni.

Historická paměť českých Bulharů posunula zrod bulharského setkávání v Mikulčicích až k okamžiku, kdy se jejich organizování ujaly Bulharské kulturní kluby, kdy slavnost přijala charakter oslavy otevřené Bulharům bez ohledu na sociální status a postavení v krajanských organizacích, kdy se stala příležitostí vzájemného nadlokálního setkávání (Moravcová – Marholeva 2018).

Idea, dramaturgie a aktéři setkávání let 1982–1990

Hlavním organizátorem mikulčických setkávání v období 1982 až 1990 byl *Bulharský kulturní klub v Brně*. Především jeho členové se podíleli na profilování ideové náplně a na tvorbě režijní koncepce této nově konstruované slavnosti. Termínem konání vy-

Obr. 7: Helešic, starosta Mikulčic, Irena Chovančíková, ředitelka muzea v Hodoníně a další Češi při zahajovacím ceremoniatu srazu. Mikulčice 2011. Foto: Eli Mandažieva.

tvorili jednoznačnou vazbu na bulharský státní svátek *Den bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví* (24. 5.), i když konkrétní datum s ohledem na české podmínky posouvají vždy na nejbližší sobotu k 24. květnu. V souladu s ideovou koncepcí *Slovanského komitétu v Sofii*, směřovanou k Bulharům v zahraničí, zařítíli slavnost osobnostmi sv. Cyrila a Metoděje. Učiniteli z nich navíc symboly historických vazeb mezi Bulhary a Čechy. Přihlásili se k nim jako k prvním „rodákům“, kteří vstoupili na území Moravy, zanechali zde nerasmazatelnou kulturní stopu a položili základ staroslovanského písemnictví. V **duchu bulharského výkladu kulturního odkazu** Cyrila a Metoděje nechali oběma světcům atribut zakladatelů bulharské vzdělanosti a tvůrců prvního slovanského písma (hlaholice, v bulharské terminologii bulharsko-makedonské azbuky) a povýšili je na osobnosti, které zásadně ovlivnily kulturu prostoru, kam oni sami vstoupili o tisíc let později (Moravcová – Marholeva 2018).

Čtl, s nímž brněnští organizátoři konstruovali svou novou slavnost, byl jejich vlastní. Byl vybudován na myšlence manifestovat historickou přítomnost Bulharů na území Československa (a v Jihomoravském kraji) a vytvořit příležitost pro nadregionální

Obr. 8: Pévecký sbor Hlasy z Bulharska při zahajovacím ceremoniatu srazu. Mikulčice 2018. Foto: Kamelija Ilieva.

Obr. 9: Neformální zábava Bulharů. Mikulčice 2018. Foto: Krasimira Martholeva.

setkávání bulharské diaspory v Československu při společné zábavě odpovídající bulharské mentalitě. V rámci tohoto cíle zkonstruovali také scénickou podobu slavnosti.

Dramaturgie slavnosti až do 90. let minulého století byla vybudovaná na myšlence interního setkávání Bulharů. Pracovala s úsporným úvodním ceremoniálem, ozvláštněným přítomností krojovaných jedinců, a volnou zábavou přítomných.

Úvodní ceremoniál naplňovaly proslovy a zdravice představitelů Bulharských kulturních klubů z Brna a dalších měst, a také zástupců bulharských zastupitelských úřadů v Československu. Ceremoniál ukončovalo položení věnců a kytic u paty památníku cyrilometodějské misie, který byl zbudován v roce 1981.

Největší časový úsek srazu naplňovala zábava, kterou pamětníci označovali za vlastní podstatu slavnosti. Naplňovala ji očekávaná přátelská setkání s rodáky, rozhovory v milované bulharské vedlejší s bulharským naturelem. Zábavu provázela konzumace bulharských pokrmů, připravených a dovezených zástupci jednotlivých bulharských klubů v Československu, tanec chora a zpěv bulharských písní.

NEVIDITELNÍ A ZVIDITĚNOVANÍ ČESÍ: MANIPULACE S PŘÍTOMNOSTÍ „DRUHÝCH“ NA MANIFESTAČNÍCH SRAZECH BULHARŮ

Obr. 10: Krojovaná skupina Čechů při slavnosti odhalení sousoší sv. Cyrila a Metoděje. Mikulčice 2009. Foto: Rumjana Georgieva.

Mikulčická setkání těchto let byla organizovaná jako interní bulharské akce. Jejich účastníci nepočítali s přítomností „jiných“. Pokud se jich účastnili Češi, tedy jednotlivci z řad rodinných příslušníků, kteří byli přijati za „vlastní“. Zástupce správy mikulčického hraděště pak v těchto letech měl jediný úkol: vystupovat v pozici průvodce areálem.

Proměna mikulčických setkávání v prestižní slavnost

Cyrlometodějská slavnost Bulharů: léta 1990–2009

Počátek devadesátých let 20. století přinesl útlum setkávání Bulharů v Mikulčicích. Výpadek v jejich organizačním zajištění byl důsledkem krátkodobé destabilizace bulharských krajských spolků. Byl vyvolán transformací stávajících a vznikem spolků nových. Spolky hledaly své kompetence i programové zacílení. Obávány že měly i s financováním své činnosti.⁷ Přesto již v průběhu 90. let docházelo k oživení tradice setkávání, především zásluhou klubů

7 Rozhovor s MUDr. Atanasem Ivanem Belkovem (prosinec 2014). – Po smrti Georگی Lačeva (2002) se klíčovou postavou při pořádání mikulčických srazů stal právě MUDr. Belkov.

Obr. 11: Češi, členové subkultury Styrke. Mikulčice 2017. Foto: Krasimira Marholeva.

brněnského, ostravského a mladoboleslavského a jejich předsedů Georgi Lačeva, Sirmy Zidaro-Kounové a Nenčo Jordanova.⁸

Zásadní změna nastala v roce 2000. Mikulčická setkávání konaná při příležitosti bulharského státního svátku *Dne bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví*, nazývaná „cyrilometodějskou slavností“, začala být koncipovaná jako vysoce prestižní akce, kterou organizovaly bulharské kluby, a společensky zajišťovalo Velvyslanectví Bulharské republiky v Praze. Zásadní význam v procesu přeměny slavnosti v okázalou akci, která se stala manifestací přítomnosti bulharské diaspory v ČR, měla pravidelná účast představitelů bulharské vlády, parlamentu a státního úřadu pro Bulhary v cizině. Slavnost se stala nepřehlédnutelnou v kontextu ČR i střední Evropy. Na jejím zviditelnění se podílela i přítomnost představitelů pravoslavné církve, iniciovaná v roce 2003 A. I. Belkovem⁹. Další významnější jí přineslo povýšení na mezinárodní slavnost Bulharů ve střední Evropě¹⁰.

⁸ Rozhovor s A. I. Belkovem (prosinec 2014).

⁹ Rozhovor s A. I. Belkovem (únor 2015).

¹⁰ *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2004*. Praha, Úřad vlády České republiky – Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny 2005.

Obr. 12: Češi, členové subkultury svaz Styrke. Mikulčice 2017. Foto: Krasimira Marholeva.

Tento záměr, vytyčený a připravovaný v prvním desetiletí 21. století, se podařilo realizovat v roce 2007. Tehdy již byla hlavní pořadatelská práce přenesena na *Bulharskou kulturně osvětovou organizaci v ČR se sídlem v Praze* (Christov 2007).

Představitelé bulharských spolků v ČR vtiskli své cyrilometodějské slavnosti, svěmu každoročnímu nadlokálnímu setkávání, nový společenský rozměr a začali slavnost nazývat „sraz“ či „sněm“ Bulharů (Moravcová 2015).

V režii organizátorů bulharské „srazy“/„sněmy“ získaly v prvním desetiletí 21. století podobu okázalé festivity s pevnou programovou strukturou¹¹ a prestižně pojatým vstupním ceremoniálem.¹² Přijato bylo závazné obsazení hlavních aktérů ceremoniálu

s. 141. [Online.] Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/frnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_mensiny04_prilohy.pdf [cit. 26. 2. 2015].

¹¹ Režie srazu těchto let položila důraz na průvod hlavních aktérů a **řadových** účastníků od místa konání ceremoniálu k památníku. Zvýznamila krojovanou stáň s nesoucí věnce. Mladí lidé ve stylizacích tradičního lidového oděvu, z hlediska réžie slavnosti neopominutelní, zprostředkovali nejen kolorit „bulharství“, ale i váhu, srazu připisovanou. Do jeho programu bylo včleněno vystoupení folklorních souborů (z Brna, z Prahy, případně z Bulharska). Zařazeno bylo před spontánní zábavu, kterou tradičně provázal tanec chora, konzumace pokrmů a rozhovor s přáteli.

¹² Vstupní ceremoniál byl rozšířen o oficiální proslovy reprezentanta či reprezentantů vlády a parlamentu Bulharské republiky a o proslov představitelů Velvyslanec-

Obr. 13: Prodejní aktivity Čechů. Mikulčice 2009. Foto: Romyana Georgieva.

podle statutárních pozic, které aktuálně zastávali v Bulharsku a České republice. Pravidelná se stala účast vysokých vládních/státních činitelů ze Sofie, bulharského velvyslance a pracovníků Velvyslanectví Bulharské republiky v Praze, a také představitelů bulharských krajských organizací z Čech, Moravy a Slezska.

Zvýznamnění slavnosti ovšem současně iniciovalo přítomnost ne-Bulharů: bulharskými organizátory řízenou a vyžadovanou, vzniklou jako *důsledek ideového zaštitění*, které Bulhaři své okázalé slavnosti vtiskli, a také vytvořenou *komerční aktivitou* jednotlivců.

Vstup „jiných“ do bulharských setkávání v Mikulčicích

Otevření srazu účastníkům z majority a jiných minorit

Intenzivní vstup „jiných“ do bulharských setkávání v Mikulčicích se váže k době, kdy tato bulharskými kluby zkonstruovaná tvi Bulharské republiky. Zástupci bulharských klubů v České republice přesto svou pozici v ceremonii neztratili; zůstali organizátory a těmi, kteří ceremonii zahajovali. Ceremoniál, situovaný před budovu areálu mikulčického hradíště, obsahovaly nové akty. K nim náleželo především předávání diplomů a ocenění za práci pro bulharskou diasporu v České republice. Těto cti se dostávalo především Bulharům, avšak nejen jim. Ocenění získávali i Češi.

ETNICKÉ KOMUNITY - NEVIDITELNÍ, PŘEHÍŽENÍ, ZAPOMENUTI
NEVIDITELNÍ A ZVIDITĚLOVANÍ ČEŠI: MANIPULACE S PŘÍTOMNOSTÍ „DRUHÝCH“ NA MANIFESTNÍCH SRAZECH BULHARŮ

Obr. 14: Občerstvení. Mikulčice 2018. Foto: Krasimira Marholeva.

festivita překročila hranice interního setkávání příslušníků bulharské diaspory a stala se záležitostí okázalé sebereprezentace Bulharů žijících v České republice a posléze i Bulharů z celého prostoru střední Evropy.

Přítomnost ne-Bulharů se stala otázkou několika na sobě nezávislých iniciativ.

Iniciativa *představitelů bulharských krajských spolků v ČR* přiváděla na slavnost záměrně Čechy zaštitěné prestiží funkce, kterou zastávali. V rámci svých aktuálních vyjednávacích možností představitelé bulharských klubů zajistili účast zástupců místní samosprávy, představitelů areálu Mikulčického hradíště (od r. 2000), případně i politických zástupců Jiho-moravského kraje (2009, 2013). Na slavnost přivedli také představitel České a slovenské pravoslavné církve (poprvé v r. 2003). Záměr organizátorů byl jednoznačný a přímočarý. Tito Češi dodávali srazu lesk uznávané a oficiálními místy v ČR respektované slavnosti. Tak byli také vnímáni, hodnoceni a přijímáni bulharskými účastníky. Jejich přítomnost byla chápána jako stvrzení významnosti bulharské diaspory v ČR.

V případě slavností konaných při příležitosti významné události či jubilej byly z týchž důvodů přizvány i folklorní soubo-

Obr. 15: Bohoslužby České a slovenské pravoslavné církve při srazu Bulharů v Mikulčicích v roce 2005. Foto: Album Bulharského kulturního klubu v Brně.

ry z jihomoravského kraje (2009, 2013). Ty pak byly přijaty jednak jako stafáž vstupního ceremoniálu rovnocenná krojovaným skupinám bulharským, jednak jako součást režijně připraveného programu zábavní části slavnosti. Z pohledu bulharských účastníků bulharský ráz slavnosti nenarušovaly, pouze ozvlášťovaly a ukazovaly výjimečnost konkrétní slavnosti.

Iniciativa *příslušníků subkultury „Kmenového svazu Styřky“*¹³ přivedla na bulharský sraz Čechy, kteří stáli zcela mimo bulharskou diasporu. Staroslovanské hradíště, které bylo bulharsky označeno za centrum cyrilometodějské misie, jim dalo prostor pro vlastní herní aktivitu.¹⁴ Příslušníci subkultury, kteří se orientují na svou stylizaci do způsobu života Slovanů 9. a 10. století, zde v měsíci květnu pořádají dvoudenní výjezdy – nikoli výji-

13 [Online.] Dostupné z: <http://www.styrke.cz/>, první doklad o souběhu bulharského srazu a výjezdu skupiny *Styřky* mám k r. 2011.

14 Skupina *Styřky* své výjezdy do Mikulčic pořádá několikrát do roka, v jarním, letním a podzimním období. Herní aktivitu situuje i na další staroslovanská hradíště a „historická“ místa Jihomoravského kraje. Srov. pozn. 13.

Obr. 16: Bohoslužby České a slovenské pravoslavné církve při pravoslavné cyrilometodějské pouti v prostoru základů chrámu, o němž je uvažováno jako o prvním místě pohřbu sv. Metoděje. Mikulčice celé datum 2017. Foto: Silvia Krsteva.

mečně souběžně se srazem Bulharů. Tito Češi oblečeni do šatu, inspirovaného představami divadelních kostýmních návrhářů o oděvech různých dob raného středověku, se baví předváděním některých výrobních a pracovních postupů při zpracování dřeva, kovu, textilií, vaří na otevřeném ohništi, a zejména zápasí a „bojují“. Demonstrují svou pozici k historickým kořenům Čechů: separátně, sami pro sebe. Sraz Bulharů zůstává mimo jejich pozornost, i když se časově prolne s bulharským srazem. Také Bulhaři je „mjejí“, přestože je registrují. Nepřekážá jim.

Ekonomická iniciativa jednotlivců přiváděla na slavnost drobné české prodejce; ve větším či menším počtu podle významnosti kladených na slavnost v různých letech. Pro Bulhary znamenateli obslužnost, na níž nemusí brát zřetel, ale mohou ji využít; byli vnímáni jako jim známá služba, s níž se setkávali na českých slavnostech běžně.

Příslušníci subkultury „*Kmenového svazu Styrye*“ i *prodeji* přicházeli na bulharský sraz z vlastní iniciativy. Neopustili pozici příslušníků majority, žili samostatnými zájmy. Svou přítomností vytvářeli doprovodný kolorit srazu, do společnosti Bulharů však nevstoupili a jejich zábavu nenarušili; mýjeli ji. Bulhary nemuseli být respektováni, mohli být přehlíženi bez pocitu mezietnického neporozumění. Pro Bulhary znamenali oživení, podívanou – pokud byli vůbec vnímáni.

Impulz k účasti čelných představitelů české a slovenské pravoslavné církve¹⁵ na bulharském srazu vyšel od MUDr. A. I. Belkova, člena vedení BK v Brně.¹⁶ Podnětem se stala *cyrilometodějská idea*, chápaná ovšem v bulharském pojetí jako položení základů staroslověnského („bulharského“) písemnictví. Záměrem bylo zaštitřit bulharskou slavnost dalšími oficiálními osobnostmi a v návaznosti na tradici bulharské společnosti odkázat na kořeny vzniku bulharského státního svátku *Dne bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví*, k němuž přítomnost představitelů pravoslavné církve patří i dnes. Iniciativa českých *pravoslavných duchovních* a věřících se s tímto záměrem však záhy začala mýjet. Jejich cíle, stojící mimo bulharské organizátory slavnosti a nepodněcované bulharskými krajskými spolky, přeformulovaly „cyrilometodějskou slavnost“ na „cyrilometodějskou pravoslavnou pouť“. Pravoslavní věřící a duchovní si bulharskou slavnost „přivlastnili“ a začali přivádět na bulharské srazy i ne-Bulhary z vlastních řad: Čechy, Ukrajince, Rusy, Rumuny. Bulhary chápali nikoli v jejich etnicitě a příslušnosti k bulharské diaspoře v ČR (tedy v identitě, kterou se zaštiťovali organizátoři a účastníci bulharských srazů), nýbrž jako pravoslavné křesťany, příslušníky bulharské pravoslavné církve. Z oslav bulharské diaspoře učinili oslavu sv. Cyrila a Metoděje, širitelů křesťanství a slovanské liturgie na Velké Moravě, aby z ní posléze vybudovali pravoslavný pandán manifestní katolické cyrilometodějské pouti na Velehradě.

15 Oficiální název zní: Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku.

16 Rozhovor s MUDr. Atanasem Ivanem Belkovem (únor 2015).

Obr. 17: Poutníci – Ukrajinci. Cyrilometodějská pravoslavná pouť. Mikulčice 2017. Foto: Krasimira Marholeva.

Tyto snahy Bulhaři po řadu let více méně ignorovali, církevní bohoslužby přijímali jako součást své slavnosti, jejíž atmosféru si nenechali narušit.

Zápas o slavnost

Počátky zápasu o charakter a ideové zacílení bulharské „cyrilometodějské“ slavnosti v Mikulčicích lze sledovat k roku 2005.

Časový sled zápasu

2003 – Vstupního ceremoniálu bulharského srazu se poprvé zúčastnil patriarcha české a slovenské pravoslavné církve Krištof. Z pozice brněnských organizátorů byla jeho přítomnost vedena záměrem zvýznamnit srazy, přiblížit je oslavám státního svátku konaným v Bulharsku a tím zdůraznit jejich bulharský ráz. Z pozice pravoslavné církve znamenala otevření možnosti zařadit pravoslavné bohoslužby před zahajovací ceremoniál srazu.

2005 – *Pravoslavní věřící* zahájili zápas o přívlastnění bulharského srazu a jeho změnu v pravoslavnou cyrilometodějskou pouť. Diskurz na toto téma probíhal na internetových stránkách časopisů pravoslavné církve (Moravcová 2015). K tomu roku také pravoslavní Češi kladou počátek svých poutí v Mikulčicích, od něho počítají kontinuitu jejich konání.¹⁷

Bulharští účastníci srazu výzvy pravoslavných Čechů ignorovali; zaujali pozici „sraz je náš“.

2007 – Zástupci BKK ze střední Evropy se scházejí v Mikulčicích k jednání o spolupráci; český pravoslavný kněz, duchovní správce hodonínské pravoslavné církevní obce, zve na „na každoroční sváteční bohoslužebné setkání do Mikulčic“.¹⁸

2009 – Koná se manifestní sraz, slavnost, při které došlo k odhalení sousoší sv. Cyrila a Metoděje (autor Emil Venkov), tzv. „druhého“ památníku cyrilometodějské misie, který byl na mikulčickém hradě postaven z iniciativy Bulharů.¹⁹

Slavnostního odhalení se zúčastnily oficiální delegace bulharské vlády a parlamentu, čelní představitelé Jihomoravského kraje, zástupci bulharských spolků ze zemí střední Evropy a také delegátů pravoslavných církví „ze slovanských zemí a Řecka“. Při této příležitosti se poprvé transparentně odlišila pozice Bulharů a představitelů pravoslavné církve k nosné ideji mikulčické slavnosti/srazu.

Pro *Bulhary sraz* znamenal oslavu historického vkladu Bulharů evropské vzdělanosti a vytvoření třetí stopy paměti na tento vklad, jehož „trojúhelník“ tvoří Bulharsko-Rím-Mikulčice (rodiště-místa prvních hrobů sv. Cyrila a Metoděje). Stručně řečeno znamenal pro ně připomínku dávné tvůrčí přítomnosti Bulharů ve střední Evropě.

17 *Cyrlometodějská pouť Bulharů do Mikulčic 2014*. [Online.] Dostupné z: <http://pravoslavn.cz/bg-pouti/> [cit. 16. 2. 2015].

18 *Sváteční bohoslužebné setkání v Mikulčicích*. [Online.] Dostupné z: cyklotrasa.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=126481 [cit. 16. 2. 2015].

19 Sousoší bylo zbudováno ze sbírek mezi Bulhary žijícími ve střední Evropě, především však díky vysoké dotaci bulharského státu (Moravcová 2015).

Obr. 18: Účastníci cyrilometodějské pouti. Mikulčice 2017. Foto: Krásimira Martholeva.

Pro *českou a slovenskou pravoslavnou církev* byla slavnost poutí, oslavou „věrozvěstů“, připomenutím christianizace Velké Moravy zprostředkované byzantskou misí.²⁰ Odlišení idejí však neznamenal ještě rozkol. I nadále oslavy probíhaly v jeden den, v časové návaznosti, i když Bulharů preferovali svůj civilní program a jeho přípravu a věřící volali po větším respektu ke své zbožnosti (Moravcová 2015).

Rozkol

Zásadní narušení stále křehčí symbiózy bulharského srazu a církevní slavnosti přinesl až rok 2013, rok okázalých oslav 1150 letého výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Příprava velké manifestní akce České republiky navodila situaci vedoucí k neporozumění mezi záměry českých a bulharských organizátorů cyrilometodějské slavnosti v Mikulčicích.

20 Serafím Tomeček: „Svatou liturgii byla v sobotu 23. května 2009 v 10 hodin zahájena v Akropoli v Mikulčicích Cyrlometodějská pravoslavná pouť.“ *Den slovenského písemnictví*. [Online.] Dostupné z: <http://slovane-cz.web-box.ru/chech/cinnost/akce-2009/den-slovanskho-psemnictvi/> [cit. 10. 4. 2014].

jako sjednocující síly v kontextu etnického porozumění a mezi-etnického dialogu. Bulhary začlenili mezi pravoslavné věřící; nadřadili náboženství nad jejich etnickou, respektive menšinovou příslušnost; vzali jim národní exkluzivitu i výlučnost jejich srazu. Přijali pozici věřících české a slovenské pravoslavné církve.

Bulhaři, s nimiž jsem hovořila a jejichž výroky jsem sledovala, zaujali tři pozice: *představitelé bulharských spolků* vyjadřovali pocit zcizení symbolicky obsazeného prostoru v ČR a upření nároku na přívlastný čas jediného dne v roce na tento prostor, řadová účastníci *srazů* hovořili o pocitu nevděku „*my jsme vám připomněli Cyrila a Metoděje*“, „*za bulharské peníze jsme vybudovali památník a dali vám ho*“, „*je to náš den a náš sraz*“. Od obou skupin pak zaznělo diferencování mezi představiteli města Mikulčic (stojí na „*naši*“ bulharské pozici) a organizátory oslav z řad úředníků Jihomoravského kraje. Charakteristické pro postoje Bulharů v ČR ovšem bylo, že tyto pocity opominutí a zneuznání zůstaly interní záležitostí přátelských skupin bulharských a česko-bulharských. Přesto důsledek nebyl zanedbatelný.

Organizátoři z Jihomoravského kraje, kteří měli v gesci přípravu oslav, pojali cyrilometodějskou misi jako christianizaci Rastislavovy Velkomoravské říše „slovanským“ jazykem. Ve sjednocujícím záměru zvýznamnili první překlady liturgických textů do staroslověnštiny a vznik hlaholice sestavené sv. Cyrilem. Ovšem v duchu současného ekumenismu uspořádali oslavy dvě: *katolickou na Velehradě* (5. 7. – svátek sv. Cyrila a Metoděje, státní svátek ČR, den konání tradiční cyrilometodějské celonárodní katolické pouti) a *pravoslavnou v Mikulčicích* (24.–25. 5. – dvoudenní s ohledem na umožnění prezentace pravoslavných věřících různé etnicity a příslušnosti k autokefálním pravoslavným církvím, kteří žijí v ČR).

V pravoslavné části oslav obsadili čeští organizátoři termín *srazu Bulharů* a termín bulharského státního svátku *bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví*. Pracovali s mocenskou převahou majoritních institucí a z této pozice rozhodli. Pravoslavnou oslavu koncipovali s vědomím, že na území ČR pravoslavní věřící jsou ve vysokém podílu migranti z východní a jihovýchodní Evropy. Uspořádali ji jako dvoudenní tematický kulturní blok nazvaný „*Sbratření národů*“, pravoslavi povýšili nad identitu etnickou a identitu národně/státně politickou.

K projektu pravoslavné oslavy přistoupili čeští organizátoři s neznalostí různých výkladů cyrilometodějského odkazu v tradicích slovanských národů,²¹ s neznalostí významu pravoslavné církve v historické paměti konkrétních národních společeností a s neznalostí odlišného pojetí zbožnosti jednotlivých etnických skupin migrantů žijících v ČR. Přijali vizi pravoslavi

21 V 19. století v procesu národně-politické emancipace malých slovanských národů střední a jihovýchodní Evropy byla paměť na kulturní odkaz sv. Cyrila a Metoděje různě obsazena a sdělována – v přímé souvislosti se společenstvy záměry národních elit této doby. Češi a Poláci cyrilometodějský odkaz ztotožnili s christianizací slovanským jazykem a navázáním vazeb s jihoslovanským/byzantským křesťanským světem, pro Bulhary tento odkaz znamenal vznik azbuky, bulharského písemnictví a bulharské vzdělanosti v již křesťanském Bulharsku. Christianizace vlastní země je Bulhary spojována s apoštolem Ondřejem a sv. Borisem Bulharským, Chorvaty a Slovinci se sv. Jeronýmem, Srby s apoštolem Ondřejem a sv. Sávou. Ruská pravoslavná církev označuje za šířitele křesťanství na Rusi apoštola Ondřeje a sv. Vladimíra.

Obr. 19: Duchovní Bulharské pravoslavné církve při srazu Bulharů. Mikulčice 2018. Foto: Krasimira Marholeva.

2014 – došlo k odloučení dnu konání „pravoslavné pouťi“ a „srazu“ Bulharů. Slavnosti se uskutečnily ve dvou květnových termínech: v nejbližší sobotu k 11. 5. (svátek sv. Cyrila a Metoděje podle juliánského/pravoslavného kalendáře) a k 24. 5. (Den bulharské osvěty, kultury a slovanského písemnictví) (Moravcová 2015).

2015 – byla prosazena vzájemná tolerance, dohoda na společném dni konání (24. 5.) a posunu v čase zahájení (pout' v 9.00, sraz v 11.00).

2018 – nastalo osamostatnění pravoslavné cyrilometodějské pouti (a z hlediska města Mikulčic konání tří cyrilometodějských poutí: pravoslavné a řeckokatolické (na hradě) a katolické (ve farním kostele – 5. července).

Nicméně Bulhaři se při svém srazu nezřekli církevní přítomnosti, slavnosti je přítomen a apoštolskou službu koná kněz působící v ČR – ovšem z Bulharské pravoslavné církve.

Závěr

Bulhaři mikulčickým srazem obsadili na jeden den v roce prostor velkomoravského hradě v Mikulčicích. Svůj nárok na tento prostor zdůvodnili cyrilometodějskou misí, pobytem soluňských bratří a kulturní stopou, kterou zde tito první příchozí diplomati ze slovanského Balkánu zanechali.

Sraz konstruovali jako tradiční festivity své diaspory, jako prezentaci své prestiže v majoritní společnosti a historické přítomnosti v českých zemích a střední Evropě.

Sraz si nenechali zcizit ani českými úředníky, ani českou a slovenskou pravoslavnou církví; zápas vyhráli taktikou nevidíme, přehlízíme, neuhneme (i když jsme vstřícni).

Sraz neuzavřeli Čechům ani příslušníkům jiných etnických diaspor v ČR – a to v žádné fázi vývoje let 2000–2017.

Přesto postoje Bulharů k přítomnosti Čechů doznaly tři rozdílné podoby. Lze je charakterizovat postojem: a) žádáme si vaši přítomnost, protože nám potvrzujete naši prestiž, b) nevidíme

vás, protože s námi nesouvisíte, c) vytěšňujeme vás, protože narušujete naše cíle a náš symbolicky obsazený prostor.

Nutno ovšem přiznat, že některé posléze vytěšňované skupiny Čechů do srazu vstoupily z iniciativy samotných Bulharů.

Prameny

Archivní

CDA v Sofii, fond 141 – Slavjanski komitet, spis 11.

Periodika

Bálgari, 2007–2015

Hlas pravoslavní 2001–2007

Roden glas, 1984–1990, 2007–2014

Internetový zdroj

Ambon. Pravoslavný weblog a listárna pro zveřejňování úvah, oznámení a zpráv, 2008–2010, [Online]. Dostupné z: www.ambon.or.cz [cit. 25. 6. 2015].

Literatura

ALEŠ, Pavel (1995): Kde byl pohřben svatý Metoděj, arcibiskup velkomoravský? *Hlas pravoslavní*, 51: 79–85, 105–110.

BERANOVÁ, Magdalena – LUTOVSKÝ, Michal (2009): *Slované v Čechách. Archeologie 6.–12. století*. Praha, Libri.

CAČEVA, Cecka (2010): G-ža Cecka Cačeva, predsedatel na Narodnoto Sabranie, za Sabora i poseščenieto si v Čechija. *Roden glas*, (3): 9.

HOBSBRAWM, Eric J. (2013 [1983]): Introduction: Inventing Traditions. In: HOBSBRAWM, Eric J. – RANGER, Terence O. (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 1–14. [Online.] Dostupné z: http://psi424.camkaya.edu.tr/uploads/files/Hobsbawm_and_Ranger_eds_The_Invention_of_Tradition.pdf [cit. 27. 10. 2017].

- CHRÁST, Ondřej – SYNEK, František (2013): *Oslavy 1150. výročí příchodu svatých Cyrila a Metoděje*. [Online.] Dostupné z: http://www.pilgrims.cz/tour/cyrimetodej_2 [cit. 18. 4. 2014].
- CHRISTOV, Dimităr (2007): Mikulčice – drevěn duchoven centăr i na-stojašča cvetinja. *Roden glas*, (3): 9–11.
- CHRISTOV, Dimităr (2008): Čestit praznik. *Roden glas*, (3): 16–17.
- CHRISTOV, Dimităr (2010): Četvřrtijat sãbor na bãlgarite v Evropa e veče istorija. *Roden glas*, (3): 5.
- CHRISTOV, Dimităr (2011): Podarichme pametnika na Sv. Sv. Kiril i Metodij. *Roden glas*, (3): 3–4.
- ILJEVA, Kamelija (2013): Mikulčice otново ni sãbra. *Roden glas*, (3): 3–5.
- ILJEVA, Kamelija (2014): Mjasto na sreščata – Mikulčice. *Roden glas*, (2): 11.
- ILJEVA, Kamelija (2014): Mikulčice, sveščeno mjasto za bãlgarite. *Roden glas*, (3): 3–5.
- ILJEVA, Kamelija (2014): Sãborãt v Mikulčice – emblema na BKPO v Ćesku. *Roden glas*, (5): 8.
- JANDLOVÁ, Martina: *Slavnost sv. Cyrila a Metoděje 2011 v Mikulčicích*. [Online.] Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/z-domova/slavnost-sv-cyrila-a-metodeje-2011-v-mikulcicich/> [cit. 9. 12. 2014].
- KINDLEROVÁ, Anežka (2013): Cyrilometodějská ůcta v Chorvatsku v 19. a 20. století. *Caritas et veritas*, (3): 29–38.
- KLANICA, Zdeněk (2013): *Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje*. Praha, Futura.
- MANDAŽIEVA, Eli (2009): Otkríchme pametnika na Sv. Sv. Kiril i Metodij v Mikulčice. *Roden glas*, (3): 11–18.
- MANOLOVA-MOTEJLOVÁ, Marija (2012): Sãborãt v Mikulčice, sãbitieto na godinata, *Roden glas*, (3): 3–5.
- MORAVCOVÁ, Mirjam (2015): Slavnost jako výraz menšínové identity: Cyrilometodějská slavnost Bulharů v Mikulčicích. In: BITTNEROVÁ, Dana – MORAVCOVÁ, Mirjam (eds.): *Etnické komunity – Balkánské cesty II*. Praha, FHS, s. 149–194.
- MORAVCOVÁ, Mirjam (2018): Dvě cyrilometodějské tradice: kon-strucke bulharské a Ćeské spoleĉnosti. In: SOUKUPOVÁ, Blanka

- GODULA WEĀŁAWOWICZ, Róża – KARPÍŇSKA, Grażyna Ewa a kol.: *Nãrody – města – lidé – slavnosti*. Urbãnní studia 13, Praha, FHS, s. 17–25.
- MORAVCOVÁ, Mirjam – MARHOLEVA, Krasimira (2018): Bulharský sraz v Mikulčicích: Zrození tradice nové cyrilometodějské slavnosti Bulharů v Ćeské republice. In: SOUKUPOVÁ, Blanka – GODULA WEĀŁAWOWICZ, Róża – KARPÍŇSKA, Grażyna Ewa a kol.: *Nãrody – města – lidé – slavnosti*. Urbãnní studia 13, Praha, FHS, s. 177–199.
- MOTEJLOVÁ-MANOLOVA, Marija (2013): *Mikulčice – starobylé duchovní slovanské středisko a nynějši svatě místo*. Praha, vlastním nákladem.
- Setkání kultur: 1150 let od příchodu sv. Cyrila a Metoděje. *Slovanské hradiště v Mikulčicích*, 24. – 26. května 2013. [Online.] Dostupné z: <http://mikulcice.pravoslavi.cz/> [cit. 18. 4. 2014].
- ŠUPIOVÁ, Marija (2007): *Srbská pravoslavná církev: mezi mýtem, tradicí a nacionalismem*. Diplomová práce. Brno, Masarykova univerzita.

ETNICKÉ KOMUNITY

[NEVIDITELNÍ, PŘEHLEZENÍ, ZAPOMENUTÍ]

Eds. Dana Břimerová, Mirjam Moravcová

Vydala Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
jako 17. svazek edice AGORA

Odpovědná redaktorka Marie Kratochvílová
Jazyková korektura Věra Macháčková

Návrh obálky, grafická úprava a sazba Jakub Kubů
Tisk ERMAAT Praha s. r. o.

Vydání první
Praha 2019

ISBN 978-80-7571-030-7

www.fhs.cuni.cz

distribuce www.kosmas.cz